

ПРОЛЕЋЕ ЈЕ БУРНО И ВЕТРОВИТО* ...

Српска омладина, нарочито млађа интелигенција, показала се живља и виталнија од прогласа о „верским предрасудама“, каже јеромонах др Атанасије Јевтић, професор Богословског факултета у Београду, говорећи о масовном повратку Цркви. – Какав је данашњи однос Српске Цркве и државе? – Проблеми функционисања саборности код нас и питање које се назива болним: „амерички раскол“. – Да ли су оправдане замерке упућене „Гласу Цркве“? – Један оптимистички закључак на крају: Косово није и не може бити изгубљено!

Име оца Атанасија Јевтића одавно је познато не само нашој црквеној и широј јавности, већ и целом хришћанском, нарочито православном свету. Његов животни пут сазнања и Богопознања водио га је од родне Брдарице кроз непресахла врела изворне српске духовности очуване у богомољној души нашег честитог народа и у српским манастирима, до великих светских хришћанских метропола. После завршене Богословије Св.Саве у Раковици примио је монашки чин у манастиру Троноши 1960. године као сабрат истоименог манастира. По завршеном Богословском факултету у Београду наставио је студије у на Халки, потом на Атинском универзитету, где је докторирао 1967. године на тему „Еклисиологија Светог Апостола Павла по Светом Јовану Златоусту“ из области догматике. После Атине одлази у Париз, где предаје на руском Православном институту „Светог Сергија“ и упоредо слуша предавања на Сорбони из византијске књижевности и патрологије. Учествовао 1970. године на Првој конференцији православних теолога у Бостону. На Богословски факултет у Београду враћа се 1972. године где и данас држи катедру патрологије и историју хришћанске Цркве.

Доласком у Београд брзо се укључује у културна кретања престонице. Активно учествује на бројним трибинама где својим отвореним иступањима, одличним познавањем теолошке и философске мисли, задобија велике симпатије и подршку београдске студентске омладине у бројним дијалозима са апологетима материјализма и марксизма. Истовремено сарађује у многим црквеним и световним публикацијама. У текстовима препознатљиве вокације бескомпромисно брани изворне и аутентичне вредности Православне Цркве од безобзирних насртаја, појединачних и организованих. Та његова литерарна теолошко-философска иступања добијају званичну потврду избором у Удружење књижевника Србије по позиву.

Све ове звучне титуле и универзитети на којима се отац Атанасије школовао, нису повод за овај разговор нити су најбитнија карактеристика његовог живота и рада, већ превасходно чврста православна оријентација враћања древној традицији Цркве, светоотачком предању и коренима ране

---

* Објављено у Гласу Цркве, бр. 4/1987.

хришћанске епохе. То га сврстава међу неколико највећих православних теолога данашњице.

Та оријентација је заправо повод овом разговору и наша жеља да кроз призму древне православне традиције покушамо сагледати и оценити актуелни тренутак Цркве и Православља у савременом свету, посебно Српске Православне Цркве у нашем друштву.

Повратак Цркви

Оче Атанасије, динамика црквеног живота код нас је последњих година често изненађујућа, често збуњујућа. Нису у питању само драматични догађаји око Косова, градња Светосавског храма, него је и ту повратак младих и интелигенције Цркви, па извесни напони, да не кажемо и сукоби у црквеним срединама. Шта ви кажете на све то?

Живља и динамичнија кретања у нашој Цркви у последњих неколико година плод су, нема сумње, провиденцијалне делатности Духа Божијег у Цркви. Ваљда је овај народ, првенствено његови многобројни Новомученици, заслужио једно оживљење и препорођење, једно „обновљење вере“, како је говорио наш Свети Сава у својој чувеној Жичкој беседи о Православљу. То оживљење и обновљење огледа се, пре свега, у све бројнијем обраћању омладине Христовој вери и Цркви и тиме, у ствари, и своме народу, своме историјском црквено-народном идентитету.

Жива је душа у човеку, посебно у младом бићу. А овај народ је виталан народ, још није готов да се одрекне себе, свог светосавског и вечног људског назначења. Било је, изгледа, дуго несналажења, понижавања, трпљења. Тоталитарни ваљак физичког уништења, који је током рата прешао преко народног бића, није ипак успео да нас ни црквено ни национално сатре. А садашњи геноцид над Србима на Косову подсетио је, и пробудио, овај народ. Исто тако није успео да нас духовно уништи ни тоталитарни ни идеолошки ваљак комунизма и атеизма, који је после рата потезао и насртао на саму душу црквеног народа. Време је показало да је вера у народној души Срба живља од идеолошких наноса, којима су извесни били подлегли, нарочито међу интелигенцијом. Али, снег и мраз отапали су се постепено, они су прогледали. Зато сви који су у ратним и поратним невољама, и телесним и душевним, остали постојани и неотступни од Бога Живог и Православља, сада се радују повратку ове деце Божије у Дом Очев, у Цркву Бога Живога, стуб и тврђаву Истине и живота истинског.

Може ли се рећи да је тај повратак Цркви, у ствари, најубедљивији доказ неуспеха лажних богова?

Да. Српска омладина, нарочито млађа интелигенција, показала се живља и виталнија, духовно револуционарнија од владајуће идеологије, од марксистичких прогласа о „одумирању религије“ и „верских предрасуда“. Лажни богови још једном нису издржали проверу и пали су као некада египатски идоли. Сам живот је изборио право и слободу за своје непатворене вредности. Зато поново и цвета вера у земљама Источне Европе, нарочито у православној Русији и код нас. Али, наравно, пролеће је бурно и ветровито, и ту је наша лична и општа одговорност повишена, мада не треба дати места страху.

Извесни коментатори, ви знате који, тврде да је повратак народа Цркви један „талас моде“ и ништа више. Како коментаришете ту тврдњу?

Знам да постоје таква „објашњења“ за очигледни повратак младих вери и Цркви, и то углавном код оних који су способни да одмах, на све могуће проблеме овога друштва, одговоре издавањем „званичних саопштења“, диктираним политиком „широке потрошње“, то јест демагогијом. Ако и постоје такви појединци међу младима, који се поводе за оваквом „модом“, није поштено и људски коректно да се уместо гледања истини у очи покушава омладина, још једном, „заводити за Голеш планину“, како је у последњим деценијама не једном издајнички чињено. Такво једно „објашњење“, најблаже речено, јефтино је; оно у ствари покушава да дискредитује нашу омладину, да опет њоме манипулише, у ствари да исмева њене аутентичне егзистенцијалне глади и жеђи, које човека одржавају човеком.

Хвала Богу, омладина је зрелија и напреднија него они мисле да имају „монопол на све напредно“ (а видимо какви су резултати свих тих „напредности“). Само слепи неће да виде и признају да се млади у нашем народу искрено враћају својој вери и Цркви, враћају Христу – Једином Живом и Истинитом Богу.

Какав је онда карактер тог повратка о коме говоримо?

Треба приметити да садашњи повратак младих Цркви, можда више него раније, добија најчешће прави црквени карактер: није то само крштавање него и живо укључење младих у живот Цркве, у богослужење, у литургијски и духовни живот, у богословље и богомисаоност. Наша омладина сведочи о виталности нашег људског и народног бића, о здравом елементу нашег народа. Треба са поверењем гледати у младост, мада је истовремено потребно младима истицање подвижничког карактера Православља, што је

младим бићима лако прихватљиво (нешто као правом спортисти што је прихватљив тренинг и потреба одржавања кондиције).

Уосталом, није Христос узалуд говорио, као неко у историји човечанства, да сви трба да будемо као деца и када је похвалио питање јеванђељског младића: „Учитељу, шта ми треба чинити да добијем живот вечни“?

Мислим да нас управо повратак младих и интелигенције Цркви посебно много обавезује, и као Цркву у саборној заједници и као појединачне а живе чланове Цркве. Заиста, Православље је вера младих, Црква увек подмлађивана животворном благодаћу Духа Светога. Православље је вера Бога Живога и човека живога.

Познато је да је Владика Николај први део свог живота и рада посветио српској интелигенцији, сматрајући, ако се она врати Цркви, да ће је народ следити. Касније је Владика напустио рад са интелигенцијом и посветио се народу у богомољачком покрету. Данас имамо појаву да се српска интелигенција интересује за Цркву, и враћа Цркви, међутим, има у Цркви оних који за то нису спремни, који су оптерећени извесним „комплексом“ према интелигенцији па зато показују чак и неки отпор њеном прихватању. Шта мислите о тој појави? Шта мислите о односу Цркве и интелигенције, данас?

То је умесно мада сложено питање. Не само данас, него од почетка сусрета Хришћанске Цркве са јелинском интелигенцијом. Али Црква на Истоку нашла је право решење и доказ тога је била Византија и Русија, нарочито после Достојевског, а и данас, кад се у совјетској Русији интелигенција опет враћа Цркви.

Што се тиче Владике Николаја, тачно је да је он посветио доста времена и пажње српској интелигенцији: његови философски текстови, беседе, „Религија Његошева“ итд. и у Краљевини Србији, а и касније, били су посвећени интелигенцији. Николај се те отворености према интелигенцији никада није одрекао, ни од ње одустао. Отуда се Николајем интересовала нпр. Исидора Секулић...

И Слободан Јовановић...

Да, и он и не мали број других наших писаца и мислилаца. Тачно је и то да је народ веровао интелигенцији, и то није по себи негативно, јер открива добру особину Српског народа да верује у науку, образовање и културу. То је, по мени, наслеђе из наше православне традиције, и византијске и српске средњовековне. У Византији и средњовековној Србији Црква и култура биле су једно.

Друга је ствар што многобројни од интелигенције Николајевог раног времена нису били права интелигенција, него су били отуђени и од свог народа и од његове хришћанске светосавске културе и духовности, слично као што је било и у Русији у прошлом веку, о чему је тако проницљиво говори велики Достојевски, кога је Николај одлично познавао. Требало је да дођу тешка искушења, трагична драма, и физичка и духовна, овога народа, па да се прави интелигентни синови српског народа пробуде, као што је то случај са великим делом наше данашње интелигенције, наших писаца, песника и других умних људи. Наша интелигенција, која се данас враћа хришћанској вери и Светосавској Цркви, сама показује своју зрелост и квалитет искреним интересовањем за битне људске егзистенцијалне и самим тим и религиозне проблеме, а затим за православну теологију и хришћанску духовност каква је била и траје у нашој исихастичкој традицији.

Што се Николај посветио касније више народу то је било добро. Он је вероватно осетио да нам из народског бића потичу прави, бистри, умни и истински образовани људи, па је то био рад „на дуже стазе“. Јер ми као сељачки народ, све што смо имали и имамо од великих људи, углавном је никло из народа, као што је то и сам Николај био. Тако је, у ствари, Николај радио на трајнијем и дубљем повезивању Цркве и културе у наше доба.

То наша права интелигенција данас и осећа.

Осећа, рецимо, да су Николај, па отац Јустин Поповић и други наши православни теолози и црквени људи, били добри познаваоци и ученици европске културе, али нису се тиме одрекли наше самосвојне народне и хришћанске културе, православне живе традиције, наше високе духовности и уметности, философског богатства, мисаоности и слободе Православља.

Свакако, било је лоше што су се поједини црквени људи, и раније и данас, устручавали да се с више пажње обрате интелигенцији и да је прихвате. То избегавање није својствено традицији Православног Истока, јер она позната одбојност према науци и философији, у име народне религије, строго „црквене вере“, више је својствена западној традицији, којој припада и Тертулијан са његовим „Credo quia absurdum est“, па даље средњовековни западни пијетизам и разни нововековни отпори правој култури, који су и код нас били увозни.

Свагдашњи покајници

Мислите ли да у Цркви има и подозрења према оним који јој нису одувек припадали?

Треба рећи да није ни интелигенција, самим тим што је „школована“ или „културна“ већ решила све своје, и истински људске и још мање народне проблеме, па зато Цркви није потребно било какво „удварање знању“ и мудрости овога света и века. То је сасвим друга ствар, а друга је опет ствар кад неки црквени људи окрећу леђа носиоцима науке и културе. Такви појединци мислим да имају лични проблем, али су и проблем за саму Цркву. У сваком случају, нису јој такви никад били модел за углед и подражавање. С друге стране, није човечно, још мање је хришћански да појединима, који су раније били „Савле“, па се сада враћају вери и Цркви као Павле, као Достојевски, као Солжењицин, као многи слични косд нас - чија имена не бих хтео да наводим – свакако да није у духу Христовом да им се сада пребацује раније лутање и отуђење, или да се према њима односимо подозриво. Ако и има површних повратника, ни њима није потребан неки презир и неповерење, него још већа љубав и разумевање. „Бити против истинске просвете могу само они који желе да и сви други буду непросвећени као што су они сами“, тако вели Свети Григорије Богослов (4. век). Црквеним људима је потребно више љубави и човекољубља, а интелигенцији више смирења и хришћанске вере у Бога Живога и у човека живога, а самим тим и у Цркву. А наша Црква ту веру никад није изневерила.

Сматрате ли да се наша Црква и народ налазе сада на једној историјској прекретници? Могли ли српски интелектуалци допринети Цркви да се боље снађе? Где би било њихово право место у Цркви? Неки их примају, али само као покајнике, с тим да буду изван утицаја у Цркви.

Сви ми треба да се осећамо, искрено, као свагдашњи покајници у Цркви, и то је трајно расположење сваког правога хришћанина. Јер само је Бог без греха. У православном монашком и народном предању покајање је прави знак хришћанског живота, будне савести и одговорности, познања својих људских моћи и немоћи. „Покајање је најлепши цвијет људскога поштења“, вели народна пословица. Хвала Богу, Српски народ још зна за покајање. Тешко онима који то осећање изгубе (попут усташа, или злочинаца на Косову, или оних „народних вођа“ који воде народ у пропаст, а не осећају никакву потребу за јавним покајањем и осудом свога зла).

Зато, није лоше што се од раније отуђених од вере и Цркве свога народа очекује покајање, али то није разлог за презир према њима и потискивање, него за још већу љубав и поверење. Јер љубав се и пројављује кроз поверење, кроз веру у Бога и човека, веру да „може Бог и од камења овога подигнути децу Аврамову“ (Мт. 3,9).

У том смислу, ми као црквена заједница јесмо сада на историјској прекретници. Проверава нас овај „црквени тренутак“: да ли смо заиста пастири, а не најамници у Цркви Христовој, која је велики Дом Бога Живога, Бога Човекољупца. Није наше да олако двојимо „пшеницу од

кукоља“ (јер, онда, колико би нас у самој Цркви издржало тријерисање Јеванђељем). Нема сумње да би наша интелигенција могла много више да помогне својој Цркви, себи и свом народу, који је у огромној већини верујући и црквен. Своје место у Цркви су многи учени и мисаони људи нашли (узмимо само, на пример, историчаре уметности по нашим манастирима или сараднике у црквеној штампи и богослужењима, народним саборима, и јавним манифестацијама), а свакако би могли и још више. Има, наравно и комуниста, пресвучених у новопечене православце, који то злоупотребљавају.

Има ли Црква довољно своје стваралачке интелигенције, спремне и способне да прихвати мислеће људе који су намерни да јој се врате?

Треба признати да још немамо довољно, јер је и црквена интелигенција део народног тела, оног тешко рањеног, десектованог у рату и свих деценија после рата. Колико је само талентованих младих богослова и свештеника изгинуло. Колико је било тешко, и још увек је тешко да се темељније шкољује један даровити богослов или студент, или млад пробуђен човек из других школа и факултета. Исто тако, потребно нам је млађе и динамичније (више подвижничко) монаштво. Имамо манастира, али не само што нису довољно бројни монаси и монахиње у њима, него су многи од њих прилично затворени, неповерљиви према младићима и девојкама, који им се обраћају за духовну помоћ, често и са жељом да пођу у само монаштво.

Али, надамо се, а време показује да имамо основе за такву наду, да долазе бољи дани. У том смислу карактеристичан је све већи интерес младих за теологију и духовни живот. Не мислим само на богословије, јер није сваки спреман да пође у тешку свештеничку службу. Мислим првенствено на егзистенцијалну жељу младих људи да се упозна и нађе, тј.прихвати дубљи смисао живота, да се више сазна о Богу, о Христу, о Цркви, о основним богословским питањима која сваки човек, ако се није одрекао високог звања човека, себи поставља. Отуда, број студената и студенткиња на нашем Теолошком факултету скоро сваке године расте. Наравно, треба ту још труда и рада. Треба више нових млађих, полетнијих снага. На жалост, не смемо превидети да је прилично велики број младих у овом друштву залутао у безизлазе духовне, у секте, у разне псеудомистицизме (нарочито источњачке), у неморал, у наркотице. Често видимо и срећемо такве трагичне судбине пале људске природе. Али нам то не изазива очајање, него већу хришћанску наду и љубав. Карактеристично је рекао један поштен комуниста са Новог Београда: „Дајте, оче, да подигнемо једну цркву, да нам омладина иде на здраво место, а не да губи себе у болесним сектама и дроги“. Извесни знаци показују, мислим, да је све присутније осећање потребе за новим, дубљим духовним и црквеним и теолошким радом са млађима. То осећање је пробуђено код многих у Цркви, мада – мора се признати – има ту и својеврсног неповерења, страха и отпора. Није лако човек бити, и то још Христов човек.

Драма атеизма

Ми у разговору, очигледно, већ додирујемо актуелна питања стања у нашој Цркви, различитих струјања, можда чак и подвојености? Да ли је то плод тзв. „драме атеизације“ и страха од ње? Да ли су извесни црквени људи спремни да надићу својеврсни, додуше наметан им комплекс самоодбране, затварања, „самоспасавања“?

Да се вратимо прво „драми атеизације“. То питање некако „лебди“ у нашој „марксистичкој јавности“, а то је, колико се сећам, и наслов књиге социолога Есада Ђимића. Међутим, треба констатовати да то питање више потенцира званична владајућа идеологија, марксисти који су на власти, који би хтели да још више драматизују то питање атеизације извесних људи или и слојева друштва у новије доба. То је питање у Европи већ помало превазиђено, али тамо остаје питање секуларизације, посветовњачења, тј. удаљавање многих животних форми и норми друштва од традиционалног црквеног морала и начина живљења, и нарочито од верских обичаја. Наши марксисти, они виспренији, пожурили су да „атеизацију“ и „секуларизацију“ поистовете, како би изгледало да је талас безбоштва захватио далеко шире и дубље људско друштво нашега века. Мислим да је и то смисао наслова књиге Есада Ђимића (који је иначе муслиманског порекла, а сам признаје да не познаје Православље, ни нашу традицију Источног Хришћанства). Ми бисмо могли указати на управо супротан став, на пример француског мислиоца и теолога Анрија де Либака. . .

Писца „Драме атеизма“...

...У најновијем седмом издању те књиге он показује како је некада популарни атеизам, настао нарочито после доба рационализма и катастрофалних ратова у Европи, сада почео да слаби и скоро ишчезава, јер су људи стали поново да се буде и трагају за Богом, за смислом живота и трајношћу људског лика. Тако се данас с правом запажа знатно оживљавање религије, и на Западу и на Истоку. Наши марксисти, не кажем сви, још увек су некадашњи „марксисто-лењинисти“ или чак и „стаљинисти“, тј. идеолошки атеистички тоталитарци.

Ја поштујем искреног атеисту, ако је његов атеизам слободно изабрани животни став, као својеврсни егзистенцијални „салто мортале“, јер човек је слободно биће и разне су личне људске драме. Срце је људско „бездан велики“, како се вели у Псалмима.

Али, има нешто друго око тог листања „драме атеизације“. Наиме, негде у београдском НИИ-у, пре неколико година говорио је покојни Димитрије

Богдановић о томе како су многе генерације наше омладине, после рата, биле битно духовно оштећене, а неке су и још данас осакаћене, не само погрешним системом нашег образовања, него и мањкавошћу и вапијућом једностраношћу насилне атеизације, која никако или сасвим погрешно обавештава ова млада бића и тако их лишавала неких кључних димензија људског сазнања, проблема људскога духа, онога чиме се бави религиозна проблематика, а што се не може једноставно дисквалификовати глупавим етикетирањем о „мрачњаштву“ и „предрасудама“. Управо је велики мрак и предрасуда онемогућавање младима да се правилно обавесте па и сучеле са питањем религије и посебно Хришћанства, јер је то појава која је у свету и код нас, дакле на нашем тлу и у нашем народу, оставила неизбрисиве трагове. Хвала Богу, што нам је омладина бистрија и слободнија од наших вођа, сама се ослобађа туторства марксистичке „псеудорелигије“, то јест блаже речено атеистичке индоктринације. То још, наравно, не значи да сви млади аутоматски налазе веру и Цркву, али је сигурно да их атеизам и марксизам више не задовољавају.

Време атеизма, може се рећи, није време „без бога“, само што су у том времену постојали богови на земљи, којима су неки људи хтели да замене Бога. Довољно је присетити се култа личности, псеудорелигије од које и наше атеистичко друштво није слободно.

То питање само показује да је „драма атеизације“ све више „драма атеизма“. Спречавање истинске религије неминовно води у стварање лажних религија, и уместо Живог и Истинског Бога јављају се многи идоли. То значи да човек без неког Бога не може. То је већ стара библијска истина. Не завршава узалуд Св. Апостол Јован Богослов своју прву Посланицу овим карактеристичним саветом: „Децо моја, чувајте се идола“. Човек је склон идолима и идолопоклонству (теолошки, то и јесте прва последица људскога пада – који је првенствено био у прекиду правога односа, тј. љубави према Живом и Истинитом Богу – па онда долазе сурогати, лажни богови, идолопоклонство). Идол може бити много штошта: идеја, идеологија, револуција, систем, чак и религија, а и лажни бог (зар Хомеинијев Алах није ужасни идол?).

Хришћанство се јавило управо као ослобођење човека од идола и идолопоклонства. Зато је у Хришћанству једини Бог Христос, Бог који је из љубави и човекољубља постао човек и прошао сву судбину човека, све до смрти, али онда изнутра преобразио и васкрсао човека на слободу детета Божијег и на наду свеопштег васкрсења. Сетимо се само са каквом су љубављу хришћански Мученици, и они стари и они најновији, до Достојевског и оних из Солжењициновог Гулага и нашег Јадовна и Јасеновца и Херцеговачких јама, одстојавали свети и светли, човекољубиви Лик Христа Богочовека.

Страшно је, заиста, када се Лик Христов стане замењивати сурогатима „култа личности“, најчешће тиранске, тоталитарне и деспотске личности, нечовечне у сржи својој. Али, осим грубог и тоталитарног „култа личности“, постоје и префињенији, али не мање тоталитарни култови личности, који су само суптилнији сурогати потиснутих из душа људи праве вере и истине.

Шта је то политика?

Чини се да у нашем разговору само собом намеће питање односа власти према Цркви, и обратно: Цркве према власти. Какво је ту стање код нас: Није ли то можда разлог постојања неког страха и неповерења? Или чак и разних струја у самој Цркви, што смо већ и помињали у претходном питању?

Однос државе и Цркве проблем је који постоји од самог почетка Хришћанства. Црква Христова „није од овога света“, али је у овом свету; она је историјско биће, али са есхатолошким карактером и назначењем. Црква је спасење света, али је и распета у свету. Јер, иако је сачињавају конкретни историјски и људи и народи, права Црква Божија, а таква је Православна, никад се не може до краја поистоветити ни са једном државом, друштвом, режимом, идеологијом. Можда људима Цркве није свеједно какво је друштвено или државно уређење око њих, али у суштини ни једно од њих није Цркви пресудно ни детерминантно. Зато је Православна Црква могла да опстане и преживи, и надживи, сваки историјски систем уређења и владавине: Римску империју, која ју је гонила; Византијску, која јој је била наклоњена, али се и она често покушавала Цркви наметнути; затим турско и аустријско ропство, па после ослободилачке покрете, и најзад десне и леве режиме овога века. Било је увек прилично искушења, мањих или већих криза и потреса, али Црква Христова иде даље, што кажу деца данас у спорту. Црква је Царство Божије на земљи.

А каква је наша овдашња и садашња ситуација?

Садашња власт, ова комунистичка, у суштини материјалистичка и атеистичке идеологије, прогласила је да је „религија приватна ствар човека“ и тим слоганом врло често машу марксисти на власти, као неким великим „уступком“ који су они Цркви учинили и поклонили. У ствари, јасно је и познато је да „приватне ствари“ такве врсте, као што су: расположења, осећања, вера или невера, љубав и слично, нема потребе да регулише било који устав или закон. Него, познато је такође да су рани марксисти, нарочито Лењин, ту девизу да је „религија приватна ствар човека“ истакли

управо са циљем да се ограничи или спречи јавно испољавање и деловање религије, у Хришћанству – Цркве. Јер за нас хришћане и нема друге „религије“ него што је Црква. (Подмукло је оно раздвајање и разликовање, од стране наших лукавих партијских вођа, који веле да треба двојити „Цркву“ и „веру“, па је тобоже „вера“ ствар свакога и лично и приватно, а опасност долази од „Цркве“ и њене „конкуренције“ власти итд.)

По мом мишљењу, извориште многих и главних неспоразума јесте: да је вера и Црква формално дозвољена и слободна, али се скоро свака њена јавнија и испољенија делатност доводи под сумњу и подозрење, често и под суд и осуду и прогон, јавни или тајни. Али, то је атмосфера у којој Црква Христова не од јуче живи и делује.

Са црквене стране, није увек и од свих схваћено ни прихваћено то што се Цркви од државе прописује као „модел понашања“ и мера и оквир деловања у народу, у друштву, историји. Најчешће се и најлакше се Цркви приписује као грех – „мешање у политику“. Али, да прво поставимо питање: шта је то „политика“? Ко је тај да прописује ко сме а ко не сме да се „бави политиком“? Откуд то да је политика монопол једне групе људи? Поготово ако се зна да је политика – општа брига и старање свх грађана једног полиса (града, државе, друштва), како је говорио Аристотел, који је и оставио у наслеђе ону изреку да је човек „политичко биће“ (наши то преводе да је човек - „друштвено, социјално биће“, јер марксистима не иде да кажу „човек је грађанско биће“, јер то звучи „буржоаски“, иако је то у ствари исто). Нама хришћанима та реч Аристотелова позната је још из Библије, јер Библија одувек учи: да је човек заједничко биће, управо „дружечно биће“ (грчки „киноникон он“), тј. социјално, тачније: биће комуникативно у оба смера, и хоризонтално и вертикално, па је тако човек самом својом комуникативношћу и религиозно, литиргијско биће, како то вели Св. Василије Велики.

Да не дужимо, проблем односа Цркве и државе код нас, са државне стране, најпре је у томе што код нас постоје две структуре у друштву, партијске и државна (ова друга би можда могла и бити названа друштвена, ако је држава стварно у служби народа). Та двоспратност се појављује у следећем лицемерном ставу: вера је слободна, али у социјализму, кад се он оствари – а сви треба да радимо на његовом остварењу, и верујући и атеисти – онда ће „нестати основа за религијске представе“ и следствено томе, „религија ће одумрети“, дакле сасвим ишчезнути, и тако даље и томе слично. Остаје питање: како ми верујући да радимо на изградњи сопственог самоуништења? Али то је већ питање више суморног хумора неголи озбиљног разговора.

Има ли проблема са Црквене стране?

Проблем је, пре свега, тај што не осећају подједнако сви црквени људи, нарочито они на одговорнијим положајима, докле важи и докле може и сме да важи наведени државни модел „понашања Цркве у социјалистичком друштву“? Неки, као нпр., врло типично, водећа врхушка Свештеничког удружења, лако жртвују не само спољашњу, него и унутрашњу страну Цркве за рачун „социјалистичког друштва“, и зато тако често трубе о „добрим и све бољим односима“ Цркве и државе. Други пак унутрашње су несагласни са таквим ставом, али најчешће немају храбрости да то отворено кажу и пројаве. Они памте прошла времена, када се заиста није могло, без тежих последица, супроставити познатом ваљку „јединоспасавајућег система“. За њих као да то време није прошло. Они пак трећи, који отворено иступају слободније полазећи од самосвести и самоосећања унутрашње слободе Цркве Христове, јер слобода је првенствено духовна категорија и унутрашња реалност; који знају да „већма се треба покоравати Богу него људима“, они су најчешће под ударом владајуће врхушке и њене критике, извргнути су разном етикетирању, клеветању и слично. Али, треба констатовати да ипак они представљају савест Цркве, и да управо на њих озбиљније гледају и сами трезвенији, демократскији људи овога друштва и државе.

Имате ли утисак да је све више таквих који говоре слободније и отвореније? Да се стање у Цркви мења на боље?

Мења се, нарочито у Словенији и Србији. Нашу власт у Србији несумњиво притиска стање на Косову, а тамо се наша Српска Светосавска Црква показала највећи, најтрпељивији, али и најиздржљивији и најнеодољивији заточник правде и слободе, јер она свој народ не напушта ни по коју цену.

У ношењу свог Косовског крста није се наша Црква уплашила некаквих етикетирања и клеветања о „мешању у политику“, о „српском национализму“ и сличним паролама познате „ураниловке“. Треба, међутим, рећи и то, ради истине и правде, да ниси сви људи у Цркви, чак ни на вишим положајима, довољно готови да поделе тај крст са својом Црквом и народом на Косову, нити да поднесу болне последице за свој непоколебиви хришћански и родољубиви став.

На крају, ништа то не смета што у Цркви има разних „струја“, рецимо условно: „зилота“ и „политичара“, као некад у Византији, или у доба турског ропства, или у прошлом веку (у време митрополита Михаила), или пре и после рата. Црква је саборно тело, широки простор људске слободе и, можемо слободно рећи, демократичности (иако то није црквени, него световни појам), толико својствене Православљу. Није лако ниједним властодршцима да правилно схвате Православну Цркву, па ни данашњим. Није лако ни неким, уским људима у Цркви, поготово ако су и они на власти, да прихвате и издрже слободарску традицију Православља, а

понекад, нажалост, и злоупотребу те богодане слободе и демократије људске, без које злоупотребе, изгледа, у историјском путу и животу живих људи на земљи није могуће.

О саборности

Останимо још извесно време у разговору о приликама унутар саме наше Цркве. Како код нас функционише православна саборност?

Е ту сад стављамо прсте своје „у ране од клинова“, као некада Апостол Тома (који је дотле био неверан, а управо после тог стављања руке на рањено, распето Христово тело, али и Васкрсло Тело, поверовао је свим бићем својим у Христа Распетог и Васкрслог). Сва је тајна наше хришћанске православне вере да подједнако чврсто и непоколебиво верујемо да је Црква заиста Тело Христово, али истовремено тело Распетог и Васкрслог Христа. Само ћемо тако моћи носити велики, мученички али и славни Крст историјске Цркве Христове. Само ћемо тако бити истинито православни, али и истински саборни хришћани.

Али, рећи ћете, то је тако теолошки, а како је код нас на делу, у стварности? Да. Знам и ја да ту има проблема. Једни мисле да ако имају свештенички или јерархијски положај и службу у Телу Цркве, да су само они Црква, па и кажу: „ми Црква сматрамо“, или „Црква наређује“; док неки други, наводно у име братске љубави и слободе, често су склони да забораве да је Православна Црква ипак са свештенослужабним (што би грчко било јерархијским) редом и поретком, али складним, органским, међусобно повезаним поретком, сходно познатим речима Апостола Павла упућеним бурним и немирним Коринћанима: „Све да вам бива благообразно и складно, по поретку љубави и благодати“ (1.Кор.14,40), то јест све да бива на изграђивање Цркве, а не на рушење (нити опет на деспотско потчињавање, нити такође на бунтовно разбијање саборне свезе мира и љубави).

Много нам треба православног црквеног, рекао бих домаћег васпитања, праве људске и хришћанске трпељивости и великодушности. Онако како пише деци својој Апостол Павле Корићанима: „Срце наше постаде широко према вама, Корићанима; а вама није тесно у нама, него вам је тесно у срцима вашим“ (1 Кор.6, 11-12).

Саборност је у самој природи Православља...

Наравно. То треба нагласити и рећи да су сами Сабори у Цркви плод те примарне саборности, а не обратно. Према томе, треба се борити за живу,

облагодаћену саборност. Не само чекати шта ће један „сабор“ свеједно који да „одлучи“, јер свака саборска одлука у Православној Цркви подлеже саборној рецелпцији, животном усвајању од целог тела Цркве, како су то рекли Источни Патријарси (у својој познатој Посланици из 1844. год.). Или како то вели Св. Василије Велики: „Распоређења и уредбе у Цркви доносе епископи, али оне бивају потврђиване од народа“ (Писмо 230).

Ми смо обавезни да саборност Цркве негујемо, изграђујемо, боримо се за њу, као чланови једне исте „породице Јединороднога међу многим браћом“, како Свети Златоуст назива Православну Цркву. Није лако очувати и неговати саборни однос између чланова Цркве. То је стални задатак нашег хришћанског, православног, црквеног позива, а он се састоји у томе да сви складно повезани међусобно, узајамно помагани, чинимо све од себе да сво Тело Цркве Христове расте и узраста: „На изграђивање себе у љубави“ (Еф.4,11-16).

Да се то код нас заиста осећа, да нам дакле није туђе или недостижно, навешћу само пример једног нашег, још данас активног Епископа, који је рекао својим свештеницима: „Ви сте криви што ми овако радимо; што нам нисте говорили, што нас нисте у лице критиковали; не можемо ни ми све знати; Црква је свију нас, а не само нас владика“.

Тачно је и то да какав је народ, такво му је и свештенство, такви су му и епископи, и обратно. То значи да је све у Цркви органски повезано, и да је дуг свих нас и свакога једнак: за општу Кућу, за заједнички Дом Очев свих нас као деце Божје.

Болна питања

Можете ли конкретно, са примерима, да говорите о проблемима функциносања саборности код нас?

Могао бих, свакако. Богословски факултет је пре годину и нешто организовао један тродневни симпозион на тему Саборности, али на жалост, највише је било лаика. (Лаик је прави црквени, новозаветни израз за вернике, чланове Цркве, а не рецимо „световњак“ или „мирјанин“, јер бити лаик је част и значи припадати Лаосу (Народу) Божијем, а то је синоним за Цркву). Било је на том симпозиону и свештеника, али мање, једва двојица-тројица млађих епископа. Има, дакле, и незаинтересованости за животно питање саборности у Цркви. Има конкретних примера губљења осећања да смо сви у Цркви, а нико над Црквом. Али ако не говорим баш конкретније то је само зато да не бих, мислећи да градим, више разграђивао, како се то некима већ чини, мада они сами не постављају исте критеријуме за свој рад: да ли да граде или разграђују Цркву.

На један ипак конкретан проблем недостатка саборног духа морам указати. То је однос између појединих парохија у истој епархији, па појединих манастира такође у истој епархији, а онда шире и однос међу неким епархијама у нашој Цркви. Знамо сви за епископалну (тачније, епископоцентричну) структуру наше Православне Цркве, и то није спорно, али је спорно оно понекад самодовољно затварање у себе, без осећања не само за материјалне потребе других сиромашнијих, него ни за невоље и страдања једноверне и једнокрвне браће у оним крајевима ове земље где је мучеништво за Христа скоро стално присутан (Косово, Хрватска, нарочито Горњокарловачка епархија, делови Босне, Херцеговина, само као пример). Колико је на пример манастира, парохија, епархија помогло неку порушену Цркву да се обнови, или колико посећујемо нападнуте цркве и манастире и вернике по Косову и Метохији, да ли их имамо у сталним личним и општим литургијским молитвама и бригама? Као уосталом и осталу браћу православне страдалнике у свету, посебно православне у Албанији, на Кипру, Цариграду, у Либану, у Сибиру. Мислим да је ово болно питање недостатка и неосећања саборности један од главних узорка за многе проблеме православне Дијаспоре, и посебно наше Српске, и њеног раскола. Али тиме отварамо једно ново, велико и болно питање.

Пре него што дођемо до тог питања, реците: може ли црквена штампа и црквена богословска литература да помогне у неговању братског саборског духа?

Наравно да може. Колико чини, то је друго питање, мада се не може порећи свакако позитиван и већ видан допринос. Постоји и допринос наших богословија и Богословског факултета, али он би свакако могао бити већи, јер богословије и Богословски факултет су нам одувек били расадници братског саборног духа, јер су имали добре ученике и наставнике из свих наших крајева (што се у последње време некако занемарјуе). Потребно је оживљављати и неговати наше исконско хришћанско историјско осећање, које је истовремено и живо осећање свег бића Цркве као богочовечанске целине. Треба признати да нису мали проблеми нашег српског локализма, „локалпатриотизма“, и ми носимо још увек ране задане народном телу од разних језуита, аустроугарских, турских, антисрпских и антиправославних татора и завађивача.

Нема сумње да нови дух почиње да струји у нашој Цркви, нашој култури и богословској литератури, па и у црквеној штампи, мада ту треба још много радити и раадити. Ево, ту би се нашло много простора и места за нашу интелигенцију, која је искрено готова да помогне.

Ево нас сад пред питањем које сте назвали болним расколом..

Рећи ћу толико да мислим да је добро што је Глас Цркве покренуо конкретније ту иницијативу за помирење. Требало је, и то се може учинити, а већ је чини ми се и делимично учињено, да се апелује подједнако и на ону другу братску страну, као и на ову патријаршијску. Јер и тамо има доста „тврди“ људи без братске љубави и живог осећања за јединство Цркве и црквеног народа нашег, нарочито данас када нас Косово све тишти и позива на српску слогу, самопомоћ и самопоуздање. Требало би њима више показати, као уосталом и на овој страни, да није слобода само у хвалисању слободом, него је слобода пре свега унутрашња реалност духовне ослобођености Христом и Духом Светим, и ту се Српска Мученичка Црква никада није одрекла ни одрицала своје слободе у Христу. С друге стране, видели смо да баш један амерички владика Српске Патријаршије, најмање је био слободан и демократа када је тражио „осуду шабачко-ваљевског свештенства“ на Сабору, ваљда једино због своје лажне, папирне демократије, а пре ће бити стварне унутрашње неслободе.

И још нешто: позивање само на „каноне“ може постати „убиствена канонада“ која разара, ако је то позивање на продужење расцепа и продубљење рана у Телу Православне Цркве Христове. Јер такво позивање на „каноне“ само сведочи да је изгубљен основни дух самих Светих Канона – љубав и мир у Духу Светом, изграђивање Цркве а не настављање раздора и раскола, без битнијих разлога, којих питање је да ли је било сасвим довољних да се дође до овога до чега се у сваком случају није смело доћи, ни на једној страни.

Тај захтев, мислим на мир и васпостављање нашег црквеног јединства, јесте глас и зов самог живог тела праве Саборне Цркве Христове, а Српска Црква није престала то да буде, и неће престати. Нисмо се одрекли вере да је „Христос мир наш, који обоје састави у једно“ (Еф. 2,41).

Ви сте похвалили „Глас Цркве“ због залагања за помирење и за окончање „америчког“ раскола. Али какво је ваше гледање на свеукупно деловање часописа?

Врло је добро што је дошло до обнове издавања Гласа Цркве Шабачко-ваљевске епархије, као што је добро што је обновљен и Глас Нишке и Весник Банатске, као и што излазе листови других епархија, Глас Загребачко-љубљанске, Каленић Шумадијске и још неколико других мањих. Међу њима свакако постоји разлика, пре свега у томе да ли су само хроничари црквених догађаја, или имају и теолошко-образовну, културну, црквено-народну усмереност, тј. да ли настоје да се дигну на бар неки ниво теолошко-црквених часописа у свету (какав је напр. Контакт у Паризу или Синаксис у Атини, да поменемо само њих два)... Глас Цркве је врло лепо примљен од читалаца, којих је не мање у нашој широј јавности неголи у уско црквеној. Може му се ставити, свакако и треба, низ примедби, и ја бих имао, али је чињеница да је Глас Цркве усталасао воде нашег „садашњег

тренутка“ и то је несумњиво добро. То што је наишао на отпор, најпре „одређених друштвених кругова“, па истовремено и неких црквених њима сличних, као што је случај ниског и денунцијантског напада „Весника“ Удружења, то не треба да је брига Гласа Цркве, него нек остане брига тих брижника. Ово, наравно, не значи да уредништво Гласа Цркве не треба да се осврће на сваку добронамерну критику, јер како без тога може стварно напредовати и бити осетљиво, одзивчиво црквено гласило. Мислим да је Глас Цркве постао, и треба то да буде, израз живог, динамичног стања свештенства и народа живе Цркве Шабачко-ваљевског краја. То је једна од најбољих наших Епархија и они који се о Глас Цркве спотичу треба да схвате да живот Шабачковаљевске епархије иде далеко испред њих.

Шта ви кажете на већ познато ограђивање овогодишњег Архијерејског Сабора од писања Гласа Цркве?

Није довољно јасно од чега се то Сабор „ограђује“ у броју 3 овогодишњег Гласа Цркве. Претпостављам да је некима споран садржај уводника, али то је онда требало рећи јасно и гласно. Иначе, већина текстова су у том броју посвећени светлој и светој успомени, управо литургијском спомену Блаженопочившег Светитеља (Архијереја) Жичког Николаја, а и сам Сабор је устао у заштиту његовог Имена и Лика. Међутим, и уводник броја 3 није тако лако оспорити, мада се о извесним његовим ставкама, може дискутовати, и треба – то је ваљда и била његова сврха. Јер уз уводник, истом тематиком се у истом броју баве и два врло озбиљна текста: писмо Оца Јустина Сабору, пре десетак година, о трагедији нашег америчког раскола и путевима његовог превазилажења, и затим писмо 40 водећих српских интелектуалаца истим поводом, упућено управо овогодишњем Сабору. Тешко је лаке савести мимоићи та два одмерена и зрела, сасвим умесна и црквиградилачка текста, а бесавесно је изругивати се над њима или их у немоћи презирати. Добро је што их је Глас Цркве објавио, макар да остану за историју, а уверен сам, већ скорија историја наше живе Цркве ће показати да је настојање Гласа Цркве, и читаве Шабачко-ваљевске Епархије, и, хвала Богу, не само ње, да до нашег црквено- народног измирења дође што скорије – сасвим на месту и да представља изграђивање а не „рушење“ јединства Цркве као Тела Христовог.

Ја не бих желео да се овде много распричам, мада о том питању знам доста, али је запањујуће, рећи ћу само то, да они који говоре о неком екуменизму, о међухришћанској и међуљудској љубави, и још они који се хвале „слободом и демократијом“ показују се прилично незрели, ускогрудни, кад је у питању најнормалнија братска љубав према једноверној и једнокрвној нашој браћи и црквено измирење и сједињење, дакле превазилажење раскола. Кад ово кажем, ја мислим конкретно на обе наше стране у Америци (јер у Европи и Аустралији клима је много повољнија),

или тачније на појединце међу њима који још увек хоће да „изгоне правду и кривду“, а не виде да и даље копају братско око... Али, жив је Бог у Израилу. И трубе које благовесте мир неће престати да трубе, док не падну јерихонски зидови, у које су се такви забарикадирани.

Спотипања и о Владику Николаја

Од неких, изгледа добронамерних читалаца замерено је Гласу Цркве да је можда пожурно што је узео за свог Патрона и своју Славу Владику Николаја, и да га је тиме практично прогласио за свеца.

Ви сте слободни да изаберете своју славу и славите је. Оно што није и не треба бити спорно, то је сама Светитељска личност Владике Николаја Жичког и Охридског. Не видим да је ту ишта преурањено и исхитрено, бар не за оне који познају вековну традицију Православне Цркве у слављењу својих Светитеља, истинских Божјих Угодника, какав је несумњиво био и Владика Николај.

Ипак недоумица и спотипања има и код оних који свакојако познају традицију.

То спотипање мене подсећа на замерке неких Руса Заграничном Синоду у Америци, кад су ови унели у календар и почели саборно да славе Светог Јована Кронштатског (почев од 1964. године, а слави се 20. децембра). На моје питање тим Русима: Да ли је Отац Јован Кронштатски заиста био Светитељ или није? – нико није могао да одговори негативно. Углавном су се позивали на то што Московски Синод није учинио то исто, али рекао сам, има ли Московски Синод храбрости за то, што Светом Јовану и сва Православна Русија признаје (мада не може нико слободно да приступи гробу Светог Јована у Кронаштату, због забране која траје још од большевика). Или треба да чекамо промену става комуниста против којих је Отац Јован писао још 1905. године кад су и почели прво проливање крви револуцијом, па им је он још од тада и „запао за зуб“ као „народни непријатељ“. Стара Црква није чекала такву сагласност власти за поштовање Божјих Угодника.

Да не дужим, јер и овако смо већ дуго разговарали, упутио бих свакога ко жели да се боље обавесту о начину прослављања нових Светитеља у Православљу, најпре локално, а онда и шире по околним Црквама и коначно свесаборно, уношењем новог Светог у заједнички црквени календар (а не неком посебном канонизацијом попут папске новотарије, где

о Светитељу одлучује суд „свете истраге “ и остале сличне неозбиљности пред Богом) – да прочита макар велику студију Голубинског „Историја канонизације Светих“.

*Чини се да чак и нека свештена лица не знају да је и
Блаженопочивши отац Јустин почео да се моли Владици Николају као
Светитељу.*

Да, и то као Светоме већ четврти дан по његовом престављењу, како је то сам негде записао, а тако слично су чинили и чине многи монаси и монахиње из Враћевшнице и Овчара, а такође и многобројни верници, нарочито Декини богомољци.

И још нешто да додам: био је својеврсни отпор „канонизацији“ Светог Нектарија Егинског у Грчкој (има га још и данас код неких фанатичних старокалендараца), чак и од његовог локалног Епископа, али је то после са стидом заборављено.

Косово не може бити изгубљено!

Напоследку, дозволите, оче Атанасије, да вас питамо о Косову које је свима нама у мислима. Питање је остављено за крај, јер после разговора о Косову и нема никаквог разговора, обично настаје ћутање. С којим расположењем, после свега што сте о Косову писали, посматрате нашу општу косовску трагедију?

Косово мене, а верујем и све нас Србе, поодавно боли. Ја сам на Косову служио војску од 1958. до 1960. године; тамо сам изграђивао путеве, насипе, мостове, тамо сам и туберкулозу добио. Косово ме бли и као човека и као хришћанина, и као свештеника и као монаха српског. Од догађаја 1981. године, које званична функционерија зове „контрареволуцијом“, иако је то у ствари само резултат читаве комунистичке политике према Косову и Србима, бивао сам врло често по Косову и Метохији, зато што мислим да је бар то оно што моментално можемо сви да чинимо: да нашу напаћену браћу и наше светиње посећујемо, нађемо им се у муци, показујући им да нису сами. Истовремено, старамо се да и друге заинтересујемо, износећи, колико је то могуће, на видело право стање на Косову. Сећате се, ми српски свештеници и монаси били смо први који смо, после паљевине Пећке Патријаршије, дигли свој глас у оном познатом Апелу за заштиту Српског живља и његових Светиња на Косову. Апел је тада био нападнут, истина углавном из Загреба, Сарајева и Новог Сада, тих центара отуђења од наше свеопште Косовске трагедије, који и данас углавном не маре за проблем

Косова, који није само проблем Србије, него и Југославије и читавог Балкана и Европе.

После тога објавили сте низ чланака и књигу „Од Косова до Јадовна“. Сада, ако се не варамо, излази седмо издање тог потресног сведочанства које је многе опоменуло и разбудило.

Говорио сам и писао где сам могао, све са циљем да подсетим на невиђено страдање косовскометохијских Срба и српске деце, црква, гробаља, свега што је тамо српско и хришћанско, (да, кажем, и хришћанско, јер се свесно превиђа и прећуткује „муслиманска компонента“, како неко рече, у читаво проблему око Косова). Са најновијом великом монографијом „Задужбина Косова“, на којој сам и ја био један од 40 саборних радника, изнето је и постављено питање Косова кроз историју до данас пред нашу и светску, макар културну јавност, и то у речи, документу и слици, па се надамо и ту позитивном одјеку. Треба радити и даље што се може, нарочито што се ближи 600-годишњица великог Косовског боја, који изгледа да се на Косову и данас бије. Јер, чињеница је, да се стање тамо не само није битно променило, него је за Србе постало још подмуклије и безизгледније.

Мислите ли да ће Косово остати српско?

Верујем у то. Јер оно још није и не може бити изгубљено. Косово је сво у знаку Крста, али и Васкрсења. То је наша вера.

Разговор водио: протођакон Љубомир Ранковић

(1987)